

պէտք է, եթէ կուզէ որ տտենով տղան
իրեն միմիարութեան և ոչ ցաւոց պատ
ճառ լինի:

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

«Որդի չեղաք, որդունք եղաք»

Ինչպէս որ Ղաւարհիս մէջ ամէն
գործողութիւն, ամէն բան, թէ բնական
եղեր, թէ արուեստական, առանց են-
թակայի չեն կրնար կատարեալ գոյու-
թիւն կանգնեցնել: այսպէս ալ Տին և
նոր իմաստասէր, Յունական լեզուով
(Պիլիսոփայ) ըստած մարդիկներուն
և կամ Ղզգութեան Տին ծերակոյտնե-
րու աւանդութիւններէն մնացած՝ բա-
րոյական՝ խրատներն և առածներն են,
որոնք ըստած են մարդկանց ծուռ-
դատողութիւնն շտկելու, յանդուգն
բնաւորութիւնն՝ կանոնաւորելու, ուղ-
ղելու, նախանձարկու միջոցներն՝ կորսն-
ցընելու, խռովարար մոլի կիրքերն սան-
ձելու, թիւր կարծիքներն վարատելու:
յիմար մարդահաճութիւնն, սնտիապաշ-
տուէ՝ փառամոլութիւն վատթար ուգարշի-
ախտներն, կեղծաւորութիւնն, վրէժ-
խնդրութիւնն, չարակամութիւնն,
յամաւորութիւնն, ամբարտաւանութի-
ւնն, փոքրասրտութիւնն, լրբենի ու
անսանձ անառակութիւններն, հարբեցո-

ղութիւնն, բարւոյ անտիրելութիւնն,
ազգատեցութիւնն, կոյր ճանաչողու-
թիւնն, տգիտութիւնն, զրկանք, բլու-
նութիւնն, երախտամոռացութիւնն
և այլ ասոնց նման անբարի չար կիրքեր-
նն՝ իսպառ անհետացնելու, ջնջելու, որ
նորոգութի ու պայծառանայ գեղեցիկ
մարդկութիւնը, որոնցմով կը տգեղա-
նայ ու կապականութի մարդն Քիզիգա-
կան և մեթաքիզիգական և ահա այս
բարի նպատակիս նուիրելով մեր գրիչը
ցանկալի կը համարիմք մեզ այն ատեն
երբ ընթերցողաց հաճութիւն կառնեմք,
ու սիրալիր ընդունելութիւն կը գտնե-
այս յօդուած բարոյական, մի և նոյն
նպատակներու համեմատ, նոցա սրտե-
րու սեղանին վերայ, ու մտաց վառ երե-
ւակայութեան մէջ, Ղ. որ զգալ տա-
լով բարեսէր ընթերցողաց, թէ՛ յիշեալ
առածն «որդի չեղաք, որդունք եղաք»,
զաւակներէ օր չտէ սած ցաւալի ծնո-
ղաց որտեղու զայրոյթն եղած լինի տես-
նելով նոցա անառակ վարքերն ու
բարքերն, և առ ծնողս ունեցած ե-
րախտագիտութեան պարտուց դէմ ը-
րած ապերախտութիւնն, կը յանդ-
նիմ սորա սրտառուչ նկարագիրը աչ-
քի տակ ձգել, թէ ինչ կողմանէ կ'յա-
ռաջանայ ծնողաց որ այս ցաւալի առածս
կ'յիշեն. զոր օրինակ, չեսեր ծնող մը իւր
ութսունամեայ ծերութեան հասակին
մէջ ունեցած մէկ հատիկ որդւոյն թէ
«որդի չեղար, որդունք եղար» երբ նա
զինքը կ'թողնէ անտէր ու անմիմար:

ու կերթայ կերպ կերպ մուտթիւննե-
րու և անառակութեանց մէջ կ'ընայ
այսպիսի որդիք ինչո՞ւ պակաս կ'մնան, և
որդունքներու ըրածն չեն ըներ իրենց
գորովաւոր սիրուն մայրերնաւ և հայ-
րերնուն. մի՞թէ որդունքի պէս նոցա
կեանքէն չեն որակեցներ դառն դառն
գործքերէ պատճառած սրտյաւութիւն-
ներով, նոցա արեան ու ոսկերաց մէջ
թափանցել չե՞ն տար արդեօք լացով
ու սգով բնութեան ու կենաց վնասա-
կար մահաճային տկարութիւններ. մի՞թէ
նոյա արիւնը չեն ցամքեցներ գլուխ
երակներու մէջ նոյնգունակ ցաւերով
ծերացուցած զիրենք. ինչպէս որդի կու-
տէ ու կ'փձացնէ ծառներու կեղևներն
և այլ ուրիշ տեսակ մարմիններ, նոցա
մէջ ի յնալով, ու նոցա հիւթերէն ինք
զինքը կերակրելով, իրեն լինելութեան
համեմատ (որ ընդհանուր բնական գի-
տութիւն կարգացողն՝ կրնայ տ'ըլեկ ու
նալ և այլ գիտելիքներ որդանց վ'րա-
յօք) ի՞նչ կ'ըսես, չես ողբար և այն տղա-
յոց, որոնք որդունքի պէս՝ բարոյակա-
նութեան ընդդէմ ազդի ազդի խառ-
նուածքներով միայն իրենք զիրենք
պաշտպանել ուղելով գթութենէ կու-
ձգեն իրենց ծնողաց, նոցա կատեն, կը-
մերժեն, կ'հայհոյեն, կ'ղոցորացնեն, ու
էն վերջն ալ նոյն գաղափարն կընդու-
նին, նոյն գաղափարը կ'թողուն և իրենց
մէ ետք եկողներուն ալ, որ իրենց ետ-
քէն իրենց դերեզմաններուն վրան եր-
թան, վայ և եղուկ և ափսոս կարգան,

"ապերա՞նի որդւոյս գերզմաններն են"
ըսել տան իրենց ծնողներուն, որոնք
դառն արտասուներով սկսին յիշատակե-
լու ալ թէ "աս գետնադամանը որ կու-
տենես, յէնքար անբռանիկ որդւոյս
ոսկերաց պահպանն է, որուն օր մը
ցրտահար ծերու-եանս յետին տարինե-
րուն մէջ խնդիր մը ըլինք, որ ծնողա-
կան փափագնիս իրմէ առնելու համար՝
գինէ օրը անգամ մը դայ տուն՝ զինքը
տեսնենք, և այն ատեն ուր որ կուզէ
թող երթայ. նա շատ ցաւալից ու սրը-
տակոտոր խօսքերէ ետք՝ իւր ծնող հօրս
ինձ ապտակ հանեց, ու մէն ալ երեւը
թքով լցնեց ու վրան ծէծի վսեցար
սլ անկէ ետք շատ ժամանակ չանցաւ
անապատի մը մէջ օձը զինքն խայթեր
էր, որոյ մահացուցիչ թոյնին գեմ մ-
հնար մը չկրնալով գտնել, նոյն ցաւով
աս գերեզմանիս ցւրտ ծցոնետուե-
ցաւ":

Աս ալ որ կայ՝ Վիւքլէ երկրորդ
որդիս է, սորա համար հարստութեան
միջոցներուս ինչպիսի մեծ մեծ ծախսեր
առնեցանք և ինչ հանգիստեր ուրախա-
թիւններ կազմեցինք, թէ ծննդեան օ-
րուան մէջ թէ անուանակոչութեան
ու թէ տօնիս լըութեան ատենները. իսկ
մասնաւոր դպրոցներէ դուրս՝ Փարի-
զոյ, Մոսկովի համալսարանը զո՞ղիւ-
նուս, որքան սկիի կընեք շալկեյ, ու
րոյ ըստ օրինաց՝ նորա տարեկան թոշակը
տալերնէս իզատ՝ որքան ոսկի ալ նորա
ազնիւ ուսուցչաց ընտայտութիւն

ըրած ունիմք, վերջապէս առաջ ամէն
ուսմունք և կրթութի կատարելագործե-
լէն ետք՝ ալ այն ատեն մեզ ոչ հայր
ճանաչեց և ոչ մայր. առանց մեր հաճութե-
ւ գլխութեանը գնաց ՚ի Փարիզ, ու
Շուետիացի աղջկէ մը իրեն կին առնե-
լով նորէն եկաւ Սուսսաման. բայց իր
կնոջ հետ ամենևին սէր և խաղաղութի
չըկր՝ ալով ունենալ՝ սրտին սաստիկ ցա-
ւէն ու մոսթմունքէն ինքը զինքը գի-
նարբութեան ընծայեց, որով լէ հե-
րութեան, թէ Վզգին և թէ իւր հաւա-
տ սրիմ ընկերներուն ոչքէն իյնալով՝
շատ տարիներ աստանդական պորտ-
ցաւ ու էն վերջն ալ մաշարայական
(Թոքախտութեան) և ուրիշ ցաւի մը
տիրանալով՝ իւր հայրենի հողը կոխեց
չկոխեց ու դեռ անբաղդ ծնողքս իւր
երեսը մի վայրկեան տ'սած չտեսած՝
մահուն հրաւելը հասաւ և իր ձեռքը
ունեցած անգութ գերանդուոյն բեր-
նին զոհեցով՝ յաւել ժական քաղցր քուն
մը եկաւ աչքին, և այնպէս քնեցաւ,
որ զարթոնելը անհնարին եղաւ մեզ,
որն որ միշտ ցայսօր ննջել է, ու դեռ
ևս կը ննջէ. սխալ արի հիմայ որդեակ
իմ, ինչուն մօրդ արցունքներն տես-
աւ սրբէ զանաք :

Այս ալ (Օ)Լէքտէռ եւ ոգ որդւոյ,
գերեզմանն է, որ Սոստանդնուպօլիս
մեծ վաճառ սկանութիւն ունենալէն ըզ-
կնի՝ վերագործաւ նորէն ք վերնիս, և
800000 լիրա ոսկի առնելով նաւակեց
գէպէ Վաթիկէյ՝ ուր տեղ նա բոլոր

հարստութիւնը փճ ցրնէլէն ետք, իրեն
երկու արու զաւակներն ալ նորա հա-
տարակաց մօր խանձարութի մէջ քնա-
ցուց. և իւր Վաղլիական ցուերով
բռնուած ըլլալն լսելնուս հեռագրական
գծով լուր տալնք իրեն, որ այն տեղի
գլխաւոր բժիշկ Վանրու Պ. Պէտտէ-
Քէնն օրական 7 լիրա ոսկի հատւցանե-
լու պայմանով, իր հետն առնէ և դառ-
նայ ՚ի հայրենիս, որ և տեղս ժամանե-
լէն երեք ամիս ետք՝ կնքեց իր կեանքը
այս գերեզմանիս մէջ :

Ասիկ ալ՝ չորորդ որդւոյս Սարա-
ղիօնին գերեզմանն է, որ վարդապետ
ըլլալու ցանկութիւն ունենալով ոչ սա-
կաւ զյրացուց զմեզ, որովհետեւ մեք
տհաճ էինք նոյա ընտրութեանը. բայց
նա մեր խաբը բռնել չուզելով, ծա-
ծուկէն փոքր ալ կեղիս (անտուկիս) բա-
նալի յորմարացնէն ետք՝ տասն հազա-
րի չափ արծաթ բուպլի ալ հետն առած՝
գիշերուան մը մէջ անյայտացուքովեր-
նէն ու անցաւ գնաց ինչուան ՚ի Սե-
նետիկ, որ իբր լէ այն տեղ իւր ցան-
կութիւնը լրացնէ. բայց սակոյն ու-
նեցած չունեցածը այն տեղի Սանքա-
կէն միաբնութիւնը ձեռքէն խլելով
և իրեն գիտաւորութեանն ալ կ'յ Վա-
գէ ըլլալուն բացասելով, յուսահատած,
բարձիկ ոտքով յետին խաճալի դրութեան
հասած՝ դարձաւ մօտերնիս, ու շատ մը
անառկութիւններ ընելէն ետք, մեր
ամէն խրատը, յորդորանքը մերժելով
որտի գնալու միջոցին կատաղի վագրի մը

ձեռքն ինկաւ, որ թէպէտ և իրեն հետ
ընկեր եղող որսորդներու օգնականու
թեամբ բոլորովին նորա անողորմ՝ գա-
ղան ժանեաց զոհ չեղաւ, սակայն անկէ
ետք դեռ երեք ժամ չանցկացած զըր-
կեցաւ իւր արծաթի կենաց քաղցր ար-
ևէն, և ահա այս շիրիս մէջն է նորա
վիրաւոր մարմինը, և ինքն իսկ իմ, Վա-
րաշիօն:

Ի այց Պոնտոս ծովուն արևելեան ա-
փունքին մէջ տխուր նստած մարմարեայ
գէղեցիկ Վրճանը, ո՞հ ինչպէս միտքս չը-
գայ և չիշատակեմ զանկիայ այս ցաւա-
լի ժամուս՝ ծերունի վիճակիս մէջ, որ
դուցս սգալի գերեզմաններուն վերայ,
այն Վրճանը կրսեմ որոյ տակ համարեա
թէ Վուիւծ է ննջողը թէպէտ և ապե-
րախտ, թէպէտ և մօլի, այն իսկ է հին
գտնորդ որդիս Վրփեվսղ, որուն կորովի
բազուկներուն ու գեղեցիկ դիմաց ան-
մոռանալի պատկերն կ'ձևացնէ այս Վր-
ճան, թող մեր սրտերուն խորը իջնէ նո-
րա առ մեզ, առ ծնողս ցրցուցած դառ-
նասրտութիւնը, թող չիշուի այն կար-
կուտը և ձիւնը, որնա մեր թշուառ գրե-
խուն կ'տեղարայն սոսկալի ձայնը՝ որ դէ-
պի մեր ճակատը կ'զարնուէր, հըօր բա-
զուկներուն հըօր հարուածը, որ խղճա-
լի հօրս վեց ամիս անկողնոյ գերի ըրաւ,
աս ըսաւ ու դարձաւ խոր հառաչանքը
հանեց, արտասուալից աչուրները ու
դողդոջուն ձեռքերնին դէպի գերեզ-
մաններուն վերայ դարձունելով, թէ որ
դի չեղաք, որդունք եղաք, զգացէք

ուրեմն ով որդիք, ծնողաց անսրգուք,
թէ ձեր առ ծնողս ունեցած ե-
րախտագիտութեան պարտքերնիդ՝ թէ որ
այն տեսակ ընթացներով կոտարելու
ըլաք, ալ դեօք դուք սլ ինչեր պիտի
կրէք ինչպիսի դառն ու սգալի օրեր պի-
տի տեսնէք և դուք, ու ձեր պատճա-
ռով ալ ձեր մեծարելի ծնողքներն, որ
յետոյ սլ դառնան յուսա՛տախան ձայ-
նով և որդի չեղաք՝ որդունք եղաք, ըսե՛:

Որիս ծնողքը իր բնական լեզուէն
հացած, ու իրեն խեղճողորմելի թողու-
րած որդւոյն վերոյ չցաւիր ու չըսեր
թէ՝ որդի չեղար՝ որդունք եղար:

Վրդեօք՝ որ մէկիս ծնողը իրեն ապ-
տակքաշող ու երեսնվար թուք նետող
որդւոյն չասեր, թէ՝ որդի չեղար, որ
դունք եղար:

Որիս ծնողը իր կամքէն դուրս ելնող
ու բոլոր հրամաններն ոտքի տակ առնող
որդւոց չասեր, թէ և որդի չեղաք, որ-
դունք եղաք:

Որիս ծնողը իւր անզգամ չարամիտ,
չարագործ որդւոց չասեր, թէ և որդի
չեղաք՝ որդունք եղաք:

Որ մէկիս հայրը ու մայրը իւր ու-
ղուց չափէ դուրս աւելորդ ծախսերն
ու անկարգ ընթացքներն տեսնելով չեն
ըսեր թէ, և որդի չեղաք՝ որդունք եղաք:

Ինչպէս չըսեր ծնող մը իր մէկ հատիկ
որդւոյն, թէ, որդի չեղար, որդունք
եղար, երբ զինքը մերկ կ'թողնէ ու կեր-
թայ աշխարհաւանդներու (մէյխանանե-
րու) մէջ ընկերներով կուտէ ու կըխմէ

Ինչպէս կարելի է չըսեն ծնողք իրենց որդւոց թէ՛ "որդի չեղ, որդունք եղաք" երբ նոքա բոլորովին երեսի վերայ թողուցած իրենց ծնողաց որդիական պարտուց ընդդէմ կերթան օտարին կ'իմանան, օտարին կսիրեն, օտարին մերկուր կ'ծածկեն, օտարին հաղ ու ջուր կ'տանին, և թէ աս ալ իմ ծնողն է, յիշել անգամ չեն կամենար:

Ինչպէս չըսեր ծնող մը այն որդւոյն, թէ՛, որդի չեղար, որդունք եղար, երբ իւր բոլոր կարողութիւնը վասնէնէն կորսնցնէն ետք, վրայի ունեցած մի շնորհի հին պատուած վերարկուն անգամ ծանր կուգայ իրեն՝ օրը վերան տեսնելը ու օր մըն ալ բռնութեմը զանկող նորա վերայէն հանելով կ'սենէ կ'տանի ու կըսէ ալ թէ, ես իմ փողովն եմ կարել տուեր:

Որ մի կ'իս ծնողը իր որդւոց այն աստիճան անգթութիւնն տեսնելով չըսեր թէ՛, որդի չեղաք, որդունք եղաք" երբ ելկնաբերձ ծառի մը պէս իրեն դէմը կեցած որդիք, ամենեւին պտուղը ցոյցտան ծնողաց, ու էն վերջն սլ մերկանդամ սուսերօք և բլօք իրենց ձեռքով շինած սուկէն դուրս վաճառին, և օտարին ձեռքընային:

Որ ծնողն է, որ չըսեր իր որդւոյ թէ՛ "որդի չեղաք, որդունք եղաք" երբ իրենց տկարութեան միջոցին, մէկ կ'պէկ անգամ չկամենան ծախս ընել, գոնէ մի կըտոր հաց, ցուրտ (պաղ) ջուր մը շնորհեն նոցա այն դառն վայրկեանին:

Ինչպէս չըսեն ծնողք իրենց որդւոյ թէ՛ "որդի չեղաք, որդունք եղաք" երբ նոցա կ'մեծանեն, կ'բարձրացնեն, ու նոքա շէրենք կերպ կերպ, դառն դառն ցաւելով ծէրայուցած, ապերախսութեան որդի կ'մնան, որոց շատերուն դատաստանը յաստիս աստեցաւոր վնձակիս մէջ յերկնից վնձեղէն իզատ, կ'մնան և յաւիտենակ ան այն գալոց աշխարհքին մէջն ալ կրելու ըստ արժանւոյն, իրենց առ ծնողս ցցուցած անարգանաց փոխարէն, իսկ երախտագիտութեան գեղեցիկ վարձըն ալ դաւձեալ կ'ունենան այն իսկ մեր բարերար ստեղծողէն, առ որ յիշեցնել հարկ համարելով աստանօր Մատաւածա յին Խորայէլի հին տանը տուած պատուէրը թէ՛, "պատուեա զհայրք, և ըղմայր" պարտք կ'դնեմ ամենուս վերայ, որ յալեմք մեր ծնողաց, սիրեմք նոցա անկեղծ ու ճշմարիտ որդիական սիրով և խորին հնազանդութեամբ պաշտպան մնամ նոցա ինչուան մեր յետին շունչը, ամենայն գործք, ամէն պարագայի մէջ, ոյոյ բաղցր աչքերնովն մեր վերայ ըլլալով՝ նոցա օրհնութեան ցօղով ծլիմք, ծաղկիմք, ու պտղաբեր լինիմք թէ իրենց թէ աղբին ու թէ և Լիւթեցուց, ամենեւին չըլլայ թէ մէք ալ լսեմք մեր ծրնողներէն որ դառնան ըսեն մեզի, թէ՛ "որդի չեղաք, որդունք եղաք":

Եղե՛ք Վարժապետ Մեծառունեանց: